

BİLİM DAMLALARI

Dr. Selçuk ALSAN

HAYVANLAR NE KONUŞUYOR?

Karlar erimeye başlar başlamaz, ormandaki sessizlik kaybolur, kuş cıvıltıları başlar. Kuşlar ormanı pay etmektedir. Bir alanı ele geçiren bir kuş hemen ötmeye başlar, bu diğer kuşlara bir mesajdır ve anlamı şudur: "Benim alanıma giren kuşun vay haline!" Erkek ve dişi kuşların ses organı aynı ise de (sirinîs), ekseri erkek kuş öter. Bu "serenatlar" ne kadar farklı olsa da hepsinin anlamı aynıdır: "Bekâрім, hayatımın baharındayım ve bir parça toprağım var." Çit kuşlarının erkeği bu mesajı bir günde 2.340 kez, ağaç pipit kuşları ise 3.377 kez tekrarlar. Bu şarkılar sayesinde dişiler yuva kurmak isteyen erkekleri bulur. Dişisini bulup yuva kuran erkek kuşlar, artık fazla ötmeyiz. Bir hayvan, yaşadığı alana başka hayvanların girmesini istemez; bir diğer deyişle, sınırlarını çiğnetmez. Hayvanların sahip çıktıkları alanlar çok küçük olabildiği gibi, hayli geniş de olabilir. Bir martı, ortasında yuvası bulunan küçük bir dairenin içinde yaşar. Bu dairenin çapı, martının yuvasından ayrılmadan bir başka martıyı gagalamasına yetecek kadardır. Ketenkuşu benzeri bazı küçük kuşlar, 10-250 m²'lik alanları korurlar. Bülbülün alanı daha da geniştir: 1.200-2.000 m². Morina balıklarının erkekleri, dişilerin yumurta dökme zamanından bir ay önce uygun bir yer seçerler ve kısa kalın homurtular çıkararak, o alana başka erkek morinaların girmesini önlerler. Uluyan maymunlar ise Stentor'u (Homer'in İlyada'sındaki sesi gür şarkıcı) kışkırtacak ulumaları yaşadıkları alana başkalarını sokmayacaklarını

ilan ederler. Sevimli küçük bir tundra hayvanı olan kır faresi, yakında bir başka kır faresi görünce "sinirlenir". Eğer istilacı, bunu anlayıp da çekip giderse ne âlâ, yoksa çatışma kaçınılmaz olur, ikisi karşılıklı geçip, birbirlerini tehdit edici seslerle korkutmaya çalışırlar.

Böcekler de öyle "fazla samimiyet" ten hoşlanmazlar. Çekirgeler ve ağustosböcekleri, kendi alan hakları çiğnenince cır cır ötmeye başlarlar. İlginçtir ki, suda olsun, karada olsun hayvanlar arasındaki çatışma belli bir seremoniye göre yapılır. Hayvan belli bir biçim alır ve belli hareketler yapmaya başlar, bu sırada önce ihtar edici, sonra tehdit edici sesler çıkarır.

Böylece alan hakları çiğnenen hayvan, istilacıya kaçıp gitmesi için bir şans tanır. Barışı korumak için bütün bu çabalara rağmen, bazen çatışma kaçınılmaz. Bu tip kavgalar kısa sürer. En büyüğünden en küçüğüne bütün hayvanlar dünyasında bu durumda, ilk hücumdan sonra genellikle istilacı tabanları yağlar, alanın sahibi de şöyle yalandan onun peşine düşüp biraz kovalar, bu kovalamaca sırf gösteriş içindir. Ornitolog (kuş uzmanı) Konstantin Blagosklonof, 100 kedar deneyden sonra şöyle bir doğa yasası bulmuştur: alan için yapılan kavgaları, daima alanın "ilk sahib" i kazanmaktadır. Bir alana diğerlerinden önce gelmiş olmak, büyük bir psikolojik avantaj olarak ortaya çıkmaktadır. Bir sinek kapan kuşu, yuvası ile birlikte alınıp bir başka alana götürülürse, savaşı daima alanın "ilk sahibi" kazanmaktadır. Bu zaferlerin fizik kuvvetle ilgisi yoktur. Çünkü roller birden değiştirilip de; sahip, istilacı ve istilacı, sahip durumuna getirilince, az önce savaşı kazanmış olan "eski sahip" bu kez "yeni sahip" e yenilmektedir. "Sahip" lerin kazanmasının bir nedeni de komşularının, istilacıyı kovmakta kendisine yardımcı olmalarıdır. "Kara" Denizi (Kuzey Buz Denizi'ne açılır) kıyısındaki Yamal Yarımadası'nda yapılan deneylerde, kırmızı gerdanlı pipit kuşlarının, davetsiz konukları komşularının yardımı ile kovdukları saptanmıştır. Beyaz kuyruksallayan kuşları da büyük bir dayanışma içindedir; her alanda bir erkek yaşar, herhangi bir alana "saldırı" olursa, komşu alanlardaki erkek kuşlar uçarak gelir ve daima üç kuş birleşerek düşmana saldırır. Söğüt baştankara kuşları ve istiridye yiylci kuşlar, yuva yapmadan önce zamanlarının % 42'sini alan korumaya harcarlar, yuva kurduktan sonra ise çok daha uslanırlar. Ortak düşman belirlince alle kevgaları bir yana bırakılır, düşmana tek yumruk gibi saldırılır. Tehlikenin yaklaştığı, bir alarm sinyali ile belli edilir, her hayvan bu sinyali değişik bir şekilde verir: bahçe

karıncaları karınları ile toprağı döver, ağaçkurtları çürümüş oduna vururlar. Bir tehlike yaklaşınca, onu ilk gören kuş heyecanlanır ve yuvasına alarm sinyalleri göndermeye başlar.

Küçük kemirgenlerden çayır köpekleri, köstebekler ve suslik'ler, tehlike yaklaşınca keskin ısıklıklar çalarlar. Uzunkuyruklu Sibirya suslikleri, bir tilki, kurt veya kutup porsuğu görünce kısa, yırtıcı bir kuş görünce uzun çığlıklar atmaya başlarlar; yırtıcı kuş yere konmak üzere ise, çığlıklar her 8 saniyede bir atılır.

Cüce sincapların da üç farklı tip çığlık atıkları bilinmektedir. Tavuklar 7 çeşit sinyal vererek, yaklaşan düşmanın cinsini, uzaklığını ve yönünü birbirlerine haber verirler. Sığırcık kuşu kedi görünce başka, insan görünce başka sinyal verir. Serçe benzeri bazı kuşlar bir şahin, çaylak, kerkenez ve hatta karga veya guguk kuşu görünce alarm sinyalleri verir. Yılanın tıslaması zararsız ise de düşmana, o müthiş yılan zehrini hatırlatır. Zehirsiz yılanlar da tıslayarak düşmanlarını kaçırtır. Tıslama öylesine korkutucu bir silahtır ki, kertenkeleler, özellikle iri monitor kertenkeleleri, kediler, denizaslanları, baştankara kuşları, kazlar, keçi sütü amen kuşları tıslarlar. Fakat tıslamanın en büyük ustası, ağaç-

kakanların akrabası boyunçarpan kuşlarıdır. Hayvanların yumurta ve yavrularını korumadaki kahramanlığı görülecek şeydir; saksagaşanlar ve alakargalar yuvadaki yavruların alarm sinyalini alır almaz, uçarak gelir ve düşmanı gagalamağa başlarlar, orman bu kuşların çığlıkları ile dolar. Tavşanlar sanıldığıının aksine ne korkaktır, ne de yavrularını ihmal eder; yavrularının sesini duyunca onlara koşar, ana tavşana ne yapsanız yavrularını bırakmaz. Düşman gelince, ana tavşan yavrularını kurtarmak için dikkati kendî üstüne çekmeğe çalışır: yatar, kalkar, sürünür, hırcıldar, yerleri döver. Ana tavşan çaylak, şahin ve kargalara karşı cesaretle dövüşerek yavrularını korur. Ana tilkiler de yavrularını canı pahasına savunur. Kazakistan'ın Karaganda Bölgesi'nde bir çam ormanında, bir tilki inindeki yavruları çıkarmak isteyen köpeğin, ana tilkinin saldırısına uğradığı görülmüştür. Boğuk çığlıklar atarak ininin etrafında dönen ana tilkiyi, köpek defalarca ormana kovalamış, her keresinde ana tilki dönüp çığlıklarına devam etmiştir. Sonunda köpek, yorgunluktan ölü gibi bir halde inle oynamaktan vazgeçmiştir. Hayvanlar arasında bir çeşit "esperanto" vardır: Afrika toynaklı memelileri, karışık türler halinde otlarlar ve bir türün alarm sinyali, tüm türleri kaçırtır. Maymunlarda da durum böyledir. Bir karga, uzaktan bir insan görünce uzun bir "ka-aa" sesiyle takırdar ve anında tüm kargalar havalanır. Ekin kargaları ve cüce kargalarda da durum buna benzer. Bir avcı ormana girer girmez tüm saksagaşanlar gevezeliğe başlar, aynı zamanda ge-yikler, yabandomuzları vb. kaçmaya koyulur. Kuşlar tehlikeyi tüm hayvanlara haber verebilir, bunun için kısa aralarla kısa sesler çıkarırlar.

